

De koerswijziging van *Verbum* in 1968

Een eerste koerswijziging werd al spoedig duidelijk. C. Neven hief de sinds 1963 bestaande redactieraad op en versmolt deze met een redactie, waarvoor ook deskundigen werden aangetrokken die niet binnen het HKI werkzaam waren. Het was de uitdrukkelijke bedoeling om alle redakteuren zo volledig mogelijk in het beleid te betrekken, zodat een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de inhoud van het blad zou ontstaan¹.

Een tweede wijziging in het redactionele beleid, welke Bless reeds in zijn afscheidswaord aankondigde, was dat met ingang van de jaargang 1968 alles wat de katechese aan volwassenen betrof, niet meer in *Verbum* zou worden opgenomen². *Verbum* zou zich voortaan uitsluitend, 'en wel zo concreet mogelijk' gaan bezighouden met jeugdigen in de leeftijd van 12 tot 18 jaar. Daarbij werd vooral gedacht 'aan het verschaffen van bruikbaar materiaal en aan achtergrondartikelen, waarbij de voorkeur uitgaat naar *katechetische* problemen boven theologische'³. De verandering van doelgroep had derhalve ook een inhoudelijke, derde koerswijziging ten gevolge: minder aandacht voor de theologie, meer aandacht voor katechetische problemen. Het argument hiervoor was, dat in de theologische voorlichting steeds meer op andere wijzen werd voorzien⁴, zodat *Verbum* zich meer zou kunnen richten op de katechetische pastoraal en didaktiek (onderwijskunde).

In de jaren na 1968 was de doelstelling en redactionele formule van *Verbum*, zo blijkt althans uit de verslagen van de redactievergaderingen, regelmatig

1. *Verslag van de eerste redactievergadering* dd. 31 januari 1968 (AHKI).

2. Cfr. *Verbum* 34 (1967) 12, 405; *Verbum* 35 (1968) 1,3.

3. *Verbum* 35 (1968) 1, 3 (wijj kursiveerden).

4. Reeds vanaf 1961 bestond o.a. *Tijdschrift voor theologie* en vanaf 1964 *Concilium*.

onderwerp van gesprek. Reeds in de eerste redactievergadering werd uitvoerig van gedachten gewisseld over de vraag, of de 'voorkeur voor katechetische problemen boven theologische' wel helemaal juist was: 'Men zal de katechetische problemen toch nooit los van de theologie kunnen behandelen. Moet niet meer gedacht worden in te gaan op de behoefte aan theologische inzichten, maar die dan te geven met katechetische perspectieven erbij?'⁵. Terdege voelde men aan, dat de schakel tussen de (nieuwe) theologie en katechese eigenlijk nog ontbrak; men was er zich wel van bewust, dat de theologie niet gaf wat men in de klas moest doorgeven, maar hoe men precies tot katechese moest komen, was vooralsnog niet altijd voldoende duidelijk⁶. Opnieuw stelde men de vraag naar de eigenheid van katechese en van katechetiek.

Toen in het januarinumnummer van 1973 door een tweetal auteurs een poging werd gewaagd vijf jaargangen van *Verbum* (1968-1973) systematisch door te nemen om 'dominanten te zoeken' in hetgeen ruim 2000 bladzijden brachten, met de bedoeling lijnen te ontdekken, trends en/of lacunes aan te wijzen⁷, karakteriseerde H. Koenen op grond van een aantal in 1968 begonnen activiteiten en genomen initiatieven⁸, dat jaar als 'het jaar van de beginnende professionalisering van het godsdienstonderwijs'⁹. Sj. v.d. Horst konstateert in datzelfde nummer, dat de voorgestelde koerswijziging metterdaad zijn beslag kreeg: 'De redactie heeft woord gehouden. Sinds 1968 zijn de artikelen, die een bepaald geloofsgegeven herinterpreteren, zeldzaam geworden. De aandacht gaat nu vooral uit naar de katechese zelf'¹⁰. Ook voor de jaren ná 1973 is het opvallend, dat er bijzonder weinig uitgesproken theologische artikelen in *Verbum* worden opgenomen.

De koerswijziging van 1968 kreeg al in het eerste nummer van 1968 konkrete gestalte in een artikel van P. Gieles, *Katechese op de middelbare school als geseculariseerd vak*¹¹, waarin hij een pleidooi hield om van katechese een volwaardig schoolvak te maken. Een van de konsekwenties van deze visie was, dat schoolkatechese ontkoppeld moest worden van het schoolpasto-

5. *Verslag van de eerste redactievergadering* dd. 31 januari 1968 (AH KI).

6. Cfr. *Verbum* 35 (1968) 12, 403.

7. Cfr. *Verbum* 40 (1973) 1, 1.

8. Genoemd werden o.a. de invoering van de Mammoetwet, het ontstaan van de VKD (de Vereniging voor Katechese Docenten), de start van de sectie katechetiek aan het pastoraal instituut van de theologische faculteit in Nijmegen, het initiatief voor de OMO-kursus, het verschijnen van het Vlaamse dokument *Schoolkatechese in het secundair onderwijs*.

9. Cfr. *Verbum* 40 (1973) 1,3.

10. Cfr. *Verbum* 40 (1973) 1, 25. 11.

11 *Verbum* 35 (1968)1, 5-16.

raat en dat het vak zou moeten voldoen aan hoge inhoudelijke en didactische eisen¹².

De discussie over 'catechese en school pastoraat' kwam overigens niet uit de lucht vallen; het denken hierover kreeg reeds nieuwe impulsen vanuit de boven besproken *Grondlijnen voor een vernieuwde schoolcatechese* (HKI, 1964).

In de jaren na het verschijnen van de *Grondlijnen* brak het besef steeds meer door 'dat niet alleen de priester (want die werd vooral moderator), maar het gehele schoolteam een pastorale taak heeft in de katholieke school'¹³. Verschillende nummers van *Verbum* zijn aan deze kwestie gewijd¹⁴. Het werd duidelijk, dat er een sterke behoefte aan het ontstaan was aan een gemeenschappelijke visie op het schoolpastoraat. Deze groeiende behoefte leidde tot het rapport *Pastorale verzorging in schoolverband*, dat door het College van Bisschoppelijk Gedelegeerden in samenwerking met de staf van het HKI werd opgesteld en in twee delen in *Verbum* verscheen¹⁵.

Er viel een nieuw licht op de 'vakmatigheid' van de schoolcatechese in het juni-nummer 1972, waar gesproken werd over de leerdoelstellingen in het onderricht en in de catechese: een actuele kwestie, die aan de orde werd gesteld door E. De Corte tijdens de in 1971 te Leuven gehouden Vliebergh-Sencie Leergang. In de artikelen van E. De Corte en J. Bulckens (lid van de redactie) wordt de vakmatigheid van de schoolcatechese in innige samenhang gezien met het gepast kunnen hanteren van de zg. didactische analyse. Katechetische projecten ontwerpen met behulp van leerdoelstellingen alsook operationele vragen stellen op intellectueel en affektief niveau, vereisen deskundigheid en vakmanschap¹⁶; 'De verwerking van de didactische gegevens over de leerdoelstellingen in de schoolcatechese biedt een belangrijke bijdrage om uit de huidige impasse waarin het godsdienstonderricht zich bevindt, te geraken. Het werken met leerdoelstellingen immers verraadt reeds een nieuwe benadering van het (godsdienst)onderricht, laat

12. De visie van Gieles werd concreet gerealiseerd in het *Ontwerp Leerplan Catechese VWO en HAVO*, opgesteld door een commissie van de in dat jaar opgerichte VKD. Dit leerplan stond uitdrukkelijk ter discussie, ontmoette veel kritiek, 'maar over het algemeen was het onthaal gunstig' (cfr. *Verbum* 40(1973)1, 30). In *Verbum* werd aan de discussie rond dit leerplan ruim aandacht besteed (cfr. *Verbum* 36(1969)3, 97-133; 36(1969)5, 185-223; 37(1970)5, 169-214).

13. *Verbum* 37(1970)11, 329.

14. *Verbum* 35(1968)1, 17-24; 27-36; 37-43; 35(1968)4, 138-173; 35(1968)6, 258-296; 39(1972)5, 178-208 ..

15. Cfr. *Verbum* 37(1970)11, 331-352 en 37(1970)12, 370-384. Later werden deze twee nummers gebundeld en door het HKI als aparte brochure uitgegeven. Het rapport kwam verder nog ter sprake in *Verbum* 38(1971)12, 370-399 en 39(1972)12, 378-413.

16. *Verbum* 39 (1972) 6, 212.

toe meer doelgericht te werken, stelt in staat operationele vragen te stellen, en houdt de aandacht gericht op de controle van het onderwijsleerproces¹⁷. Tot dan toe kregen deze aspecten, die verband hielden met de zg. empirische wending in de schooldidactiek, in *Verbum* aanvankelijk minder aandacht¹⁸, doch in latere jaren treft men vaker artikelen aan, die vooral een bijdrage leveren aan de katechetische leerplanontwikkeling¹⁹ en wordt er plaats ingeruimd voor de publicatie van empirische onderzoeken²⁰.

Toch blijft de ruimte welke *Verbum* toemeet aan bijdragen die vooral het leeraspect in de katechese benadrukken, relatief beperkt. Mogelijk is dit een gevolg van het feit dat men de professionalisering van de in hoofdzaak praktisch werkzame katecheet *feitelijk* meer heeft ingekleurd naar de theologische dan naar de onderwijskundige kant. Wellicht ook is het een gevolg van het feit dat de 'ervaringskatechetische richting', waarbij het primair gaat om 'menselijke bestaansverheldering in christelijk perspectief' een zwaarder stempel heeft gedrukt op het tot stand komen van het redactionele beleid. De spanning is in ieder geval duidelijk merkbaar in *Verbum*; de schatplichtigheid van de katechese aan theologische disciplines bleek wellicht groter dan de koerswijziging in 1968 kon voorzien.

De verhouding tussen theologie en katechese blijft immers, ook in *Verbum* na 1968, een actuele kwestie en wordt meer dan eens uitdrukkelijk aan de orde gesteld²¹. Een treffend citaat uit de eerder genoemde bijdrage van H. Koenen: 'Men zou zich af kunnen vragen, waarom keert de katechese niet terug tot die eenvoudige conceptie, dat theologie de inhoud van zijn lessen is? De enige zorg die hij dan nog heeft is een didaktische. Een dergelijke opvatting miskent niet alleen een stuk geschiedenis van bijna drie kwart eeuw katechetisch denken, maar berooft de theologie bovendien van een stuk inspiratie ... Op deze problematiek doordenkend, vraag ik me af: zou theologie zich niet daarin van katechese onderscheiden, dat theologie uitgaat van het geloof, de openbaring en vandaaruit de mens met zijn menselij-

17. *Verbum* 39(1972)6, 228.

18. S.J. V.d. Horst, in *Verbum* 40(1973)1,32.

19. Genoemd kunnen bv. worden: *Programmering en verrijzenis*, een themanummer met uitgewerkte lesteksten welke een toepassing zijn van een programmeringsmodel dat gebaseerd is op de onderwijsleertheorie van R. M. Gagné, in *Verbum* 40(1973)12, 366-392; *Leertheorie en schoolkatechese*, een speciaal nummer waarin een uitvoerige verantwoording van en kritische kanttekeningen bij het programmeringsmodel worden gegeven, in *Verbum* 41(1974)1, 3-43; *Leerplantechnische elementen in een Duitse katechesemethode*, een uitvoerige bespreking van een deelproject uit de Duitse serie *Alternativen*, in *Verbum* 40(1973)3, 107-128; *Katechetische leerplanontwikkeling*, een uitgebreide reflectie n.a.v. het gelijknamige proefschrift van J. A. V.d. Ven, in *Verbum* 41 (1974)5, 178-202; L. v.d. Tuin, *Gelovig denken en leren theologiseren*, in *Verbum* 43(1976)11, 330-348; *Leerplan katechese OMO*, in *Verbum* 46(1979)3, 95-139.

20. Cfr. bv. *Verbum* 45(1978)8, 339-381; 45(1978)6, 239-290; 46(1979)4, 169-186.

21. Cfr. *Verbum* 40(1973)1, 13-16; 40(1973)4, 157-173; 38(1971)5, vooral 205-212.

ke ervaring zoekt, terwijl de katecheet uitgaat van de mens met zijn ervaring en begeleidt bij het ordenen van zijn ervaring naar het geloof toe. Natuurlijk is dit onderscheid te grof, te simplistisch. Maar toch, zou het niet een eerste handvat bieden om verder te denken?²².

De kwestie 'openbaring-ervaring' wordt in *Verbum* nog herhaaldelijk ter sprake gebracht²³. Gaat het over twee totaal verschillende terreinen? Hoe is de samenhang tussen beide? Uiteindelijk leek de tegenstelling overwonnen; men kan beide niet zien als twee verschillende werelden: 'Een juiste kijk op wat ervaring is schept geen dilemma tussen 'verheldering van binnenuit' of het 'laten ontmoeten van het verhaal', maar brengt ze onlosmakelijk bij elkaar zonder ze te identificeren', konstateert H. v. Leeuwen in zijn belangrijke artikel *Openbaring en ervaring*²⁴. 10 Jaar later betoogt E. Schillebeeckx in andere bewoordingen nog eens precies hetzelfde, door katechese in een spanningsveld te plaatsen, waarin een wederkerig kritische korrelatie moet zijn tussen de eigentijdse ervaringen en de 'apostolische ervaringen'²⁵. Opvallend hierbij is, dat slechts in één artikel een aantal pedagogisch-didactische aantekeningen bij de discussie over openbaring en ervaring. wordt gemaakt!²⁶.

Aan de functie van de bijbel in de katechese - een van de kritische vragen aan de ervaringskatechese - zijn meerdere *Verbum*-nummers gewijd²⁷. Toch is er een markant verschil te ontdekken tussen de bijbelnummers die rond de jaren '70 werden gebracht en die aan het eind der zeventiger jaren werden gepresenteerd.

De bijbelnummers rond de jaren '70 zoeken alle naar een antwoord op de vraag naar de plaats van de bijbel binnen de katechese; een antwoord dat, volgens Sj. v.d. Horst, in het kort zó kon worden samengevat: 'Een katechese die de menselijke ervaring centraal stelt sluit een bijbelse katechese niet uit maar in. De bijbel zelf is een katechetisch proces, waarin menselijke ervaringen tot gelovige ervaringen worden. Het is de opgave van de katechese datzelfde proces, hier en nu, op gang te brengen. Gebeurt dit op de juiste

22. *Verbum* 40(1973)1,13-14; 16.

23. Cfr. H. v. Leeuwen, *Openbaring en ervaring*, in *Verbum* 37(1970)4,122-162; P. Schoonenberg, *Van openbaring naar ervaring en terug*, in *Verbum* 38(1971)3, 82-93; J. V.d. Horst, *De katechese op nieuwe wegen*, in *Verbum* 38(1971)5, 213-217 (Later met aanvulling van enkele andere bijdragen als boek verschenen bij Malmberg, Den Bosh).

24. H. v. Leeuwen, a.c., blz. 159 ..

25. E. Schillebeeckx, *Openbaringsdichtheid van menselijke ervaringen en moderne geloofsmogelijkheden*, in *Verbum* 46(1979)1,14-29.

26. F. Eijkman, *Ervaringsieren*, in *Verbum* 46(1979)1, 30-43.

27. Cfr. bv. *Verbum* 35(1968)3, 90-130; 36(1969)11,346-379; 37(1970)10,282-322; 44(1977)4, 142-182; 44(1977)5,190-234; 45(1978)4,152-190.

manier, dan zullen de eigen ervaringen zich herkennen in de bijbelse verwoording. Maar evenzeer zal het bijbelse woord de mens helpen in zijn eigen ervaringen perspectief te zien, ze 'open' te houden voor hun eigenlijke diepte²⁸. Met andere woorden, een pogen om de gestolde ervaringen in de bijbel voor de leerlingen te ont-stollen en hierdoor hun ervaringswereld, indien nodig te corrigeren, te verruimen en te verdiepen.

De bijbelnummers van de late zeventiger jaren verschillen hier duidelijk mee: zij lijken veelmeer bedoeld om de katecheet in te leiden, respectievelijk op de hoogte te stellen van de nieuwste verworvenheden op het terrein van de exegese (bv. structurele tekstanalyse, psychoanalytische lezing²⁹) en aldus de bijbelse katechese een nieuwe inhoud te geven.

De verhouding tussen openbaring en ervaring en de plaats van de bijbel in de katechese hebben echter niet alléén het gezicht van *Verbum* in de zeventiger jaren bepaald. De toenemende invloed van het sekularisatieproces is ook in *Verbum* waarneembaar. Analoog met de ontwikkelingen op maatschappelijk en cultureel terrein komt de leerling en zijn leefwereld centraal te staan: wie is hij, wat beweegt hem, welke is zijn plaats in het katechetisch proces? Zo stond bv. de 37e jaargang (1970) geheel in het teken van 'de leerling centraal'³⁰. Men wil de praktisch werkzame katecheet helpen bij het verstaan van de hem toevertrouwde jeugd³¹, hem meer oog laten krijgen voor betere mogelijkheden om met het jonge volkje 'on speaking terms' te komen³², hem meer zicht geven op het proces van persoonlijkheidsvorming van de leerling³³, hem laten zien hoe leerlingen over hem en zijn vak denken³⁴. Telkens duikt de leerling als een soort 'rode draad' door vele jaargangen op.

En de katecheet? Zou men geen medelijden moeten krijgen met hem, 'op wie zoveel goede raadgevingen worden afgevuurd, terwijl hij tegelijkertijd bekneeld raakt tussen allerlei maatschappelijke en kerkelijke omwentelin-

28. *Verbum* 40(1973) 1, 28-29.

29. In het mei-nummer 1979 werd een poging gedaan om de zg. materialistische exegese te integreren in een 'voorontwerp voor een ideologie-kritische katechese'; vgl. *Verbum* 46(1979)4, 143-168.

30. Gfr. *Verbum* 37(1970) de nummers 2, 3 en 6.

31. Gfr. de serie van vier diepte-interviews die J. v.d. Ven en W. Berger met leerlingen van het V.O. hadden tot verstaan van hun omgaan met het christelijke geloof; gesprekken over geloof en ervaring, meditatie, woorden van geloof, geloof en identifikatie. Zie *Verbum* 41 (1974) 11, 330-360; 42(1975)2,42-68; 42(1975)6, 202-232; 42(1975)12, 338-370 (later v!lrschenen als boek onder de titel *Graven naar geloof*).

32. Gfr. het nummer over *Vormingsdagen* 41 (1974)2.

33. Gfr. *Verbum* 42(1975)11, 306-332 (over attitudinale vorming); cfr. ook 43(1976)3 (morele opvoeding); 44(1977)3 (moraalpedagogiek); 44(1977)6 (persoonlijkheidsontwikkeling en seksualiteit); 44(1977)7 (seksuele moraal en seksuele opvoeding).

34. Gfr. bv. *Verbum* 46(1979)4,169-186.

gen'?'³⁵. Door allerlei stromingen wordt hij heen en weer geschud. 'Onderwijsvernieuwing, radicale democratisering, maatschappijkritiek, politieke bewustwording, ontwikkelingssamenwerking proberen bij de catecheet gehoor te vinden, om via zijn les de school binnen te komen ... Wordt de catecheet van nu af aan heen en weer geslingerd én wat de inhoud van zijn les betreft én wat de vorm betreft door de verschillende wetenschappen die hem een duizendvoud aan modellen willen aanbieden? Ieder artikel, catechetisch of niet, berooft de catecheet nog verder van zijn identiteit ...'³⁶. In april 72 doet J. v. Lier een beroep op de catecheet om zelf zijn identiteit te bepalen, zich met andere catecheten te verenigen en samen deel te nemen aan trainingen³⁷. Niet alleen de leerling, maar ook de catecheet staat in talloze nummers centraal: men geeft hem handreikingen hoe hij kan leren doceren³⁸, hoe hij moet differentiëren³⁹, helpt hem bij het kiezen van een methode⁴⁰, brengt hem verslag uit van de catechetische trainingen⁴¹, steunt hem bij het legitimeren van zijn vak⁴², vraagt mét hem of en hoe hij moet getuigen⁴³, enz. Sociologie, psychologie, onderwijskunde, pedagogiek, agogiek en groepsdynamica: al deze disciplines worden gerekruteerd om de catecheet zo goed mogelijk toe te rusten voor zijn werk.

Hiermee wordt duidelijk dat de catechese ontdekt is als menselijk communicatieproces⁴⁴. Men is overtuigd van de belangrijke functie van taal, symbolen en expressie in de catechese: in *Verbum* is dit meerdere malen terug te vinden⁴⁵. De ontdekking van catechese als menselijk communicatieproces heeft belangrijk bijgedragen om de catechese van binnenuit te vernieuwen.

Een tweetal kwesties keert met enige regelmaat in *Verbum* terug en verraadt wellicht een zekere keuze: de invloed van de bevrijdingstheologie, de dekonfessionalisering van de katholieke school en kritiek op het onderwijssysteem.

Bij wijze van slot gaan wij kort in op deze twee items.

Het is niet verwonderlijk dat in *Verbum*, zeker in de laatste helft van de

35. *Verbum* 40(1973)1, 12-13.

36. *Ibidem*.

37. *Verbum* 39(1972)4, 138-164.

38. *Verbum* 40(1973)6, 226-238.

39. *Verbum* 43(1976)12 (differentiatie: intern-extern).

40. *Verbum* 43(1976)2 (kiezen van een methode).

41. *Verbum* 38(1971)4; 45(1978)2, 83-92; 46(1979)6:

42. *Verbum* 46(1979)5 (legitimatie van de schoolcatechese).

43. *Verbum* 41 (1974) 12, 370-404; 45(1978)8, 382-384.

44. *Verbum* 36(1969)1; 42(1975)1.

45. *Verbum* 38(1971)10 (catechese en expressie); 36(1969)4 (op zoek naar een catechetische taal); 44(1977)2 (catechese en taal); 43(1976) de nummers 4, 5, 6, 7/9 (catechese en symbolen).

zeventiger jaren, vele artikelen vanuit de katechese kritische vragen stellen aan het onderwijssysteem en de identiteit van de katholieke school.

Waar *Verbum* in 1930 de bedoeling had de katechese uit te werken als een bijdrage om de katholieke school van binnenuit katholiek te maken en daartoe, voornamelijk van buiten de katechese en van buiten de school, aan haar vragen werden gesteld, is het nu, met dezelfde doelstelling voor ogen, dat vooral de (ideologie-)kritische katechese op indringende wijze de vraag formuleert of men de schoolsituatie als een gegeven moet accepteren en stelt het maatschappijbeeld dat achter de schoolopvatting schuilgaat onder felle kritiek. Het gaat om een 'radikale democratisering van het onderwijs'⁴⁶, de 'maatschappij-kreatieve taak van de christelijk-geëngageerde school'⁴⁷, '(voor)'ontwerpen van een ideologie-kritische katechese (school)⁴⁸. Kwesties als middenschool en de samenwerkingsschool stellen onomwonden vragen aan de eigen identiteit van het katholiek onderwijs⁴⁹. Ook in *Verbum* na 1968 blijft dit een omstrede vraagstuk⁵⁰.

De konstatering dat theologische bijdragen in *Verbum* sterk zijn afgenomen, betekent niet dat nieuwe theologische ontwikkelingen de katechese niet zouden beïnvloeden. Dat laatste was met name het geval met de politieke theologie⁵¹ en de bevrijdingstheologie.

In het april-nummer '75 - vrijwel onmiddellijk na het verschijnen van Gutiérrez' boek *Theologie van de bevrijding* (Baarn, 1974) -leidt J. van Nieuwenhove de lezers van *Verbum* binnen in het denken van de Latijns-Amerikaanse bevrijdingstheologie vooral met het oog op de mogelijkheden en consequenties voor de Europese katechese: 'of de bevrijdingstheologie een vruchtbare inspiratiebron kan worden voor de evangelisatie in Nederland is een vraag die niet rechtstreeks kan beantwoord worden. Wie zich over deze vraag wil bezinnen moet uitgaan van het feit dat deze theologie oorspronkelijk niet werd uitgedacht in functie van de kulturele, politieke en religieuze gevoeligheid van de westerse mens ... Toch kan ze ook voor ons stimulerend werken. Men mag uitgaan van de hypothese dat een dialoog met de Latijns-Amerikaanse bevrijdingstheologie bron kan worden van vernieuwing en dynamisme voor de evangelisatie bij ons ... Deze dialoog stelt eisen en houdt het gevaar in van verenging en misverstand. Niet alleen omdat elk intercultureel gesprek bloot staat aan zulke risico's maar vooral omdat de

46. *Verbum* 38(1971)2, 42-57.

47. *Verbum* 38(1971)11, 338-357.

48. *Verbum* 46(1979)4, 146-168.

49. *Verbum* 46(1979)2 (middenschool); 41 (1974)6, 225-248 (samenwerkingsschool).

50. Glr. o.a. de artikelen in maart '71; november '71; juni '74; april '74; nov. '77; lebr. '78 en lebr. '79.

51. Glr. *Verbum* 38(1971)1 (politieke dimensie van de katechese).

bevrijdingstheologie een onafgewerkt, complex en polemisch bestreden realiteit is⁵².

Over die mogelijkheden en consequenties voor het Europese continent en over de vraag of hiermee in onze eigen katechese iets kan en moet worden gedaan, wordt in de daaropvolgende nummers gereflecteerd, vooral vanuit praktijkervaringen⁵³. Uitvoerig wordt verslag gedaan van de activiteiten van de Equipe européenne Adolescence⁵⁴.

De belangstelling voor de bevrijdingstheologie komt niet voort uit louter nieuwsgierigheid of de behoefte aandacht te schenken aan een modeverschijnsel; bevrijdend bezig zijn t.o.v. zichzelf en anderen, ook in de katechese, is geen vrijblijvende aangelegenheid: 'Onze belangstelling voor deze theologie komt namelijk niet verder dan zoiets als een salon-communisme, wanneer we ook niet onze eigen samenleving analyseren en kritiseren en onze eigen houding daar tegenover onder ogen zien⁵⁵. Ziet *Verbum* hierin een kans om nauwer aan te sluiten bij de zgn. emancipatorische pedagogie, bij opvoeding opgevat als de begeleiding van de exodus naar een menswaardiger bestaan, naar menswording vanuit christelijk perspectief?

Hoewel *Verbum* in de zeventiger jaren een tamelijk heterogeen beeld te zien geeft⁵⁶ - en in deze zin bewijst een echt 'kind des tijds' te zijn: zoekend naar nieuwe wegen en 'spreekbuis te zijn van al wat er op katechetisch gebied in Nederland leeft' - wordt het duidelijk, dat de professionalisering hoog in het vaandel van *Verbum* geschreven werd en nog steeds wordt.

Dat dit geen gemakkelijke taak is, verzuchtte H. Vaal s.j. reeds in het eerste nummer van *Verbum*⁵⁷, daarmee de noodzaak tot de uitgave van *Verbum*

52. Cfr. *Verbum* 42(1975)4, 118.

53. Cfr. *Verbum* 42(1975)5, 150-163; 43(1976)1, 2-30; 44(1977)1; 45(1978)5, 200-220 (betekenis van de bevrijdingsnotie voor de leerplanontwikkeling).

54. De Equipe européenne Adolescence kwam reeds in 1971 voor het eerst in Parijs bij elkaar; publiceerde in 1975 het 'dokument van München' - na een grondige bestudering van de bevrijdingspedagogie van Paolo Freire in Madrid 74-en stelde in Bied (1977) de laatste versie van dit document op. 3 Redactieleden van *Verbum* en bijna alle auteurs van de bijdragen over bevrijdingskatechese zijn lid van de Equipe.

In het kader hiervan moet ook de publikatie gezien worden van het *Dossier Bevrijdingskatechese*. (HKI, Nijmegen, 1979).

55. *Verbum* 44(1977)1, 3 ..

56. Zo treft men nummers aan over vrede (sept. 72); versobering (febr. 73); hoop (maart 74); milieu (maart 78); zonnelied (okt. 76); meditatie en gebed (sept. 74; okt. 75; maart 75; okt. 79; sept. '80); dood (febr. en maart '80). Daarnaast werd - uiteraard - ingegaan op tal van actuele katechetische publikaties.

57. H. Vaal, in *Verbum* 1(1930)1, 7.

nog eens onderstrepend. Wellicht deelde hij het optimisme van Josuë en Kaleb - twee van de twaalf verspieders die werden uitgezonden om het Beloofde Land te verkennen - toen zij bij terugkomst aan Mozes en Aäron meldden:- we kunnen het best aan! (58).

58. Cfr. het artikel van J. v. Lier over middenschool en katholiek onderwijs, in *Verbum* 46(1979)2.